

Hiljainen tyttö

*- näkökulmia pakon, vapauden
ja kasvun dynamiikkaan*

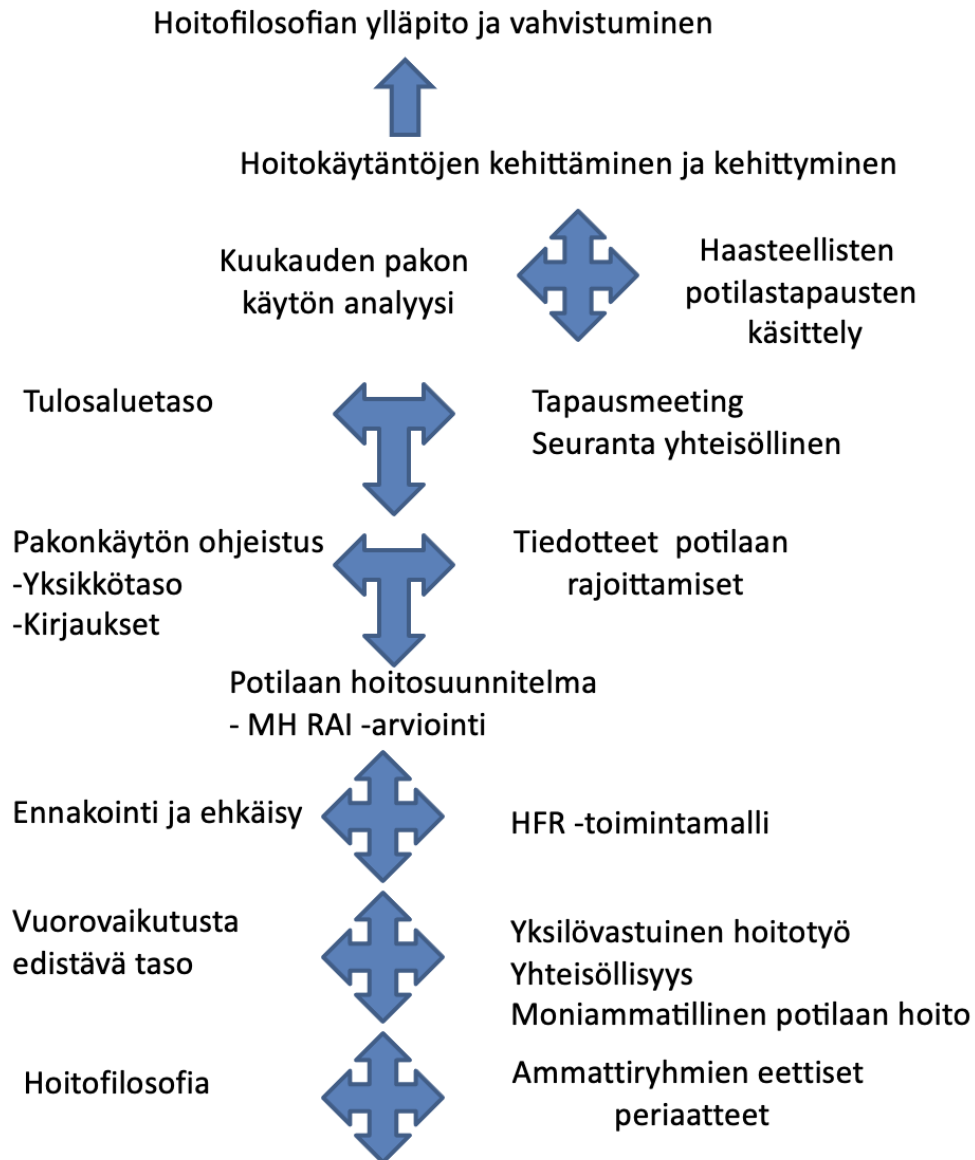
Matti Kaivosoja

LT, lastenpsykiatrian erikoislääkäri

Kliininen opettaja, TY

Pitääkö pakon käytön vähentämiseen pakottaa?

Kaivosoja M, Aspvik U,
Ruisaho S, Luhta R,
2011

Kun pakon käyttöä vähennetään, jää pari ongelmaa;

- onko pakon käyttö eettisesti ongelmallista
- vähentääkö pakon vähentäminen ongelmia vai luoko se uusia vai peräti molempia

Sisältöjä 2011...

- Pakon vähentämisen toimintamalliksi omaksuttiin usealla tasolla ja useilla foorumeilla vaikuttaminen. Autonomian kunnioitus ulotettiin myös pakkoa toteuttavaan henkilöstöön
- Pakon käyttöä on ohjeistettu sekä yksikötasolla että potilaskohtaista kirjaamista kehittämällä.
- Yhdessä kokemusasiantuntijoiden kanssa on tehty tiedotteet rajoitustoimista potilaille.
- Koko yksikössä pakon ja rajoitusten käyttöä seurataan nyt kuukausittain. Tavoitteena on sekä kokonaisuuden seuranta että vaikeiden tilanteiden jälkikäteinen arviointi. Näillä pyritään kehittämään hoitokäytäntöjä ja ylläpitämään sovittua hoitofilosofiaa yksikössä.

Johdantotehtävä

8 2 3 6 4

0 7 5 9 1

Mutta miksi?

Johdantotehtävä(2)

8 2 3 6 4

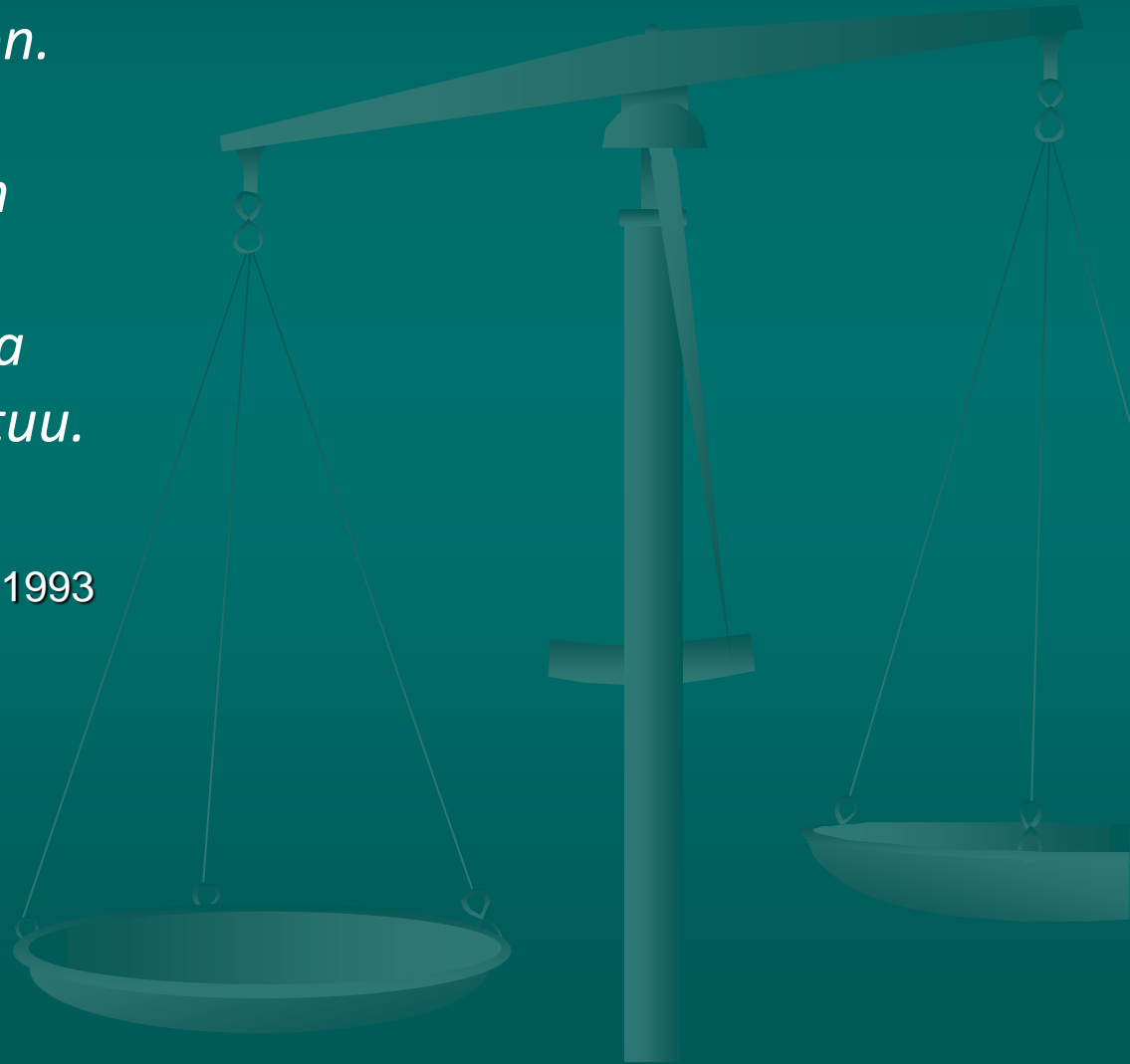
kahdeksan, kaksi, kolme, kuusi, neljä

0 7 5 9 1

nolla, seitsemän, viisi, yhdeksän, yksi

- *Jokaisen ihmisen elämässä on jotakin merkittävää. Riippumatta siitä, miten heikosti sopeutuva hän on. Tämä merkittävä on ihmisluonto; sitä voidaan jossain määrin muokata pakolla, mutta jos pakkoa on liikaa, ihminen tuhoutuu.*

- Peter Høeg: Rajatapaukset 1993

Juridisen ja eettisen suhde

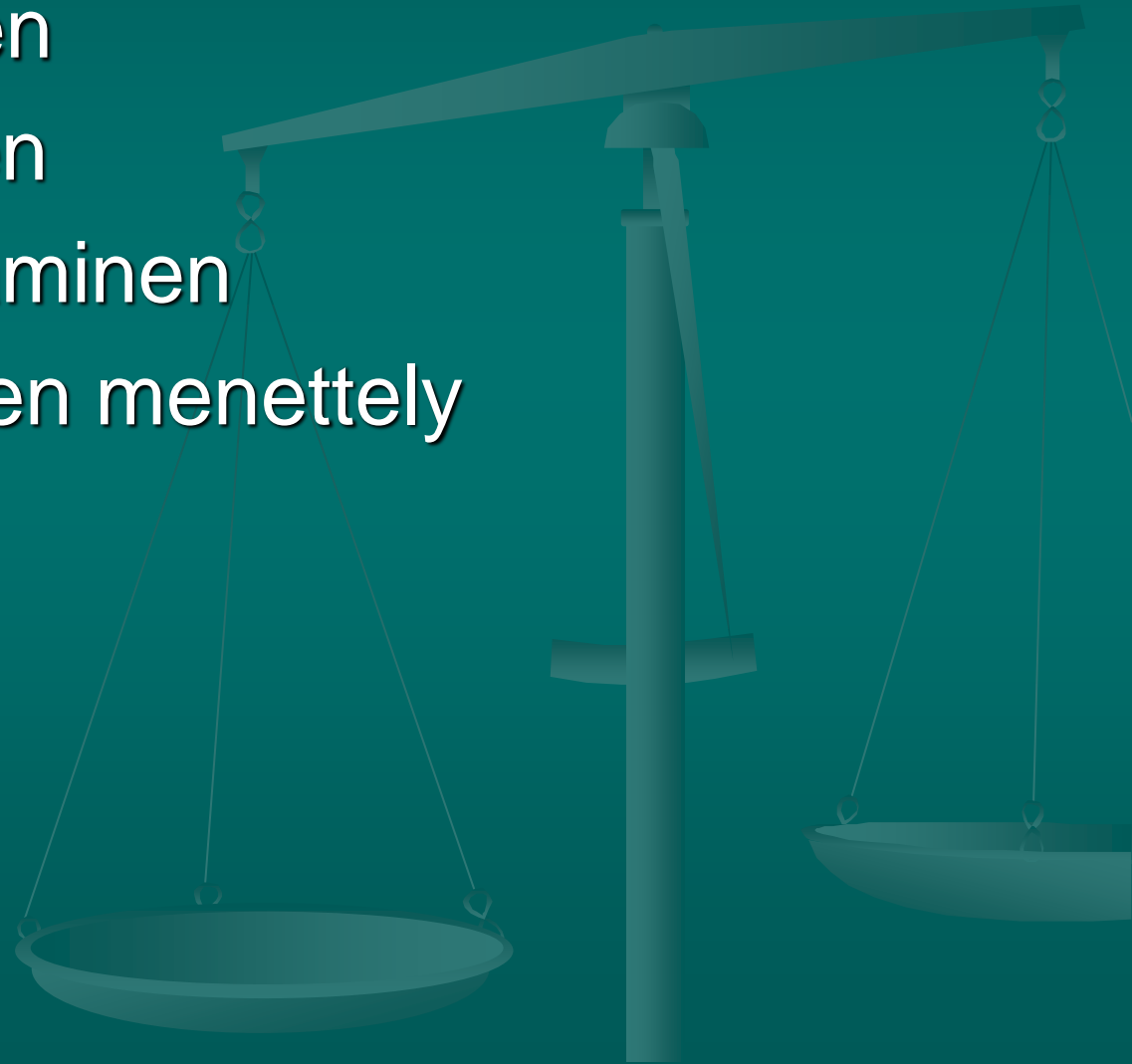
- lain säädökset eivät voi olla kaukana siitä, mitä ihmiset pitävät oikeana, tai lain kunnioitus alenee
- lakia muuttamalla voidaan jonkinverran ohjata sitä, mitä ihmiset pitävät oikeana
- ihmisten muuttuvat käsitykset siirtyvät vähitellen lainsäädäntöön
- siirtymisajat pitkiä - jopa 200 vuotta !
- pakkohoitoon liittyvät muutokset heijastavat hoitoon liittyvää optimismia ja pessimismiiä

Ihmisoikeussopimukset

- vapausoikeudet ohittivat ensin esim. YK:ssa TSS-oikeudet
- Principles for the Protection of Persons with Mental Illness and for the Improvement of Mental Health Care / YK yleiskokous 1991
 - tasapainotti ensimmäistä kertaa oikeuden hoitoon vapausoikeuksien rinnalle
- 1990-luku heijastaa pitkässä aaltoliikkeessä hoito-optimismin ja paternalismin suuntaa

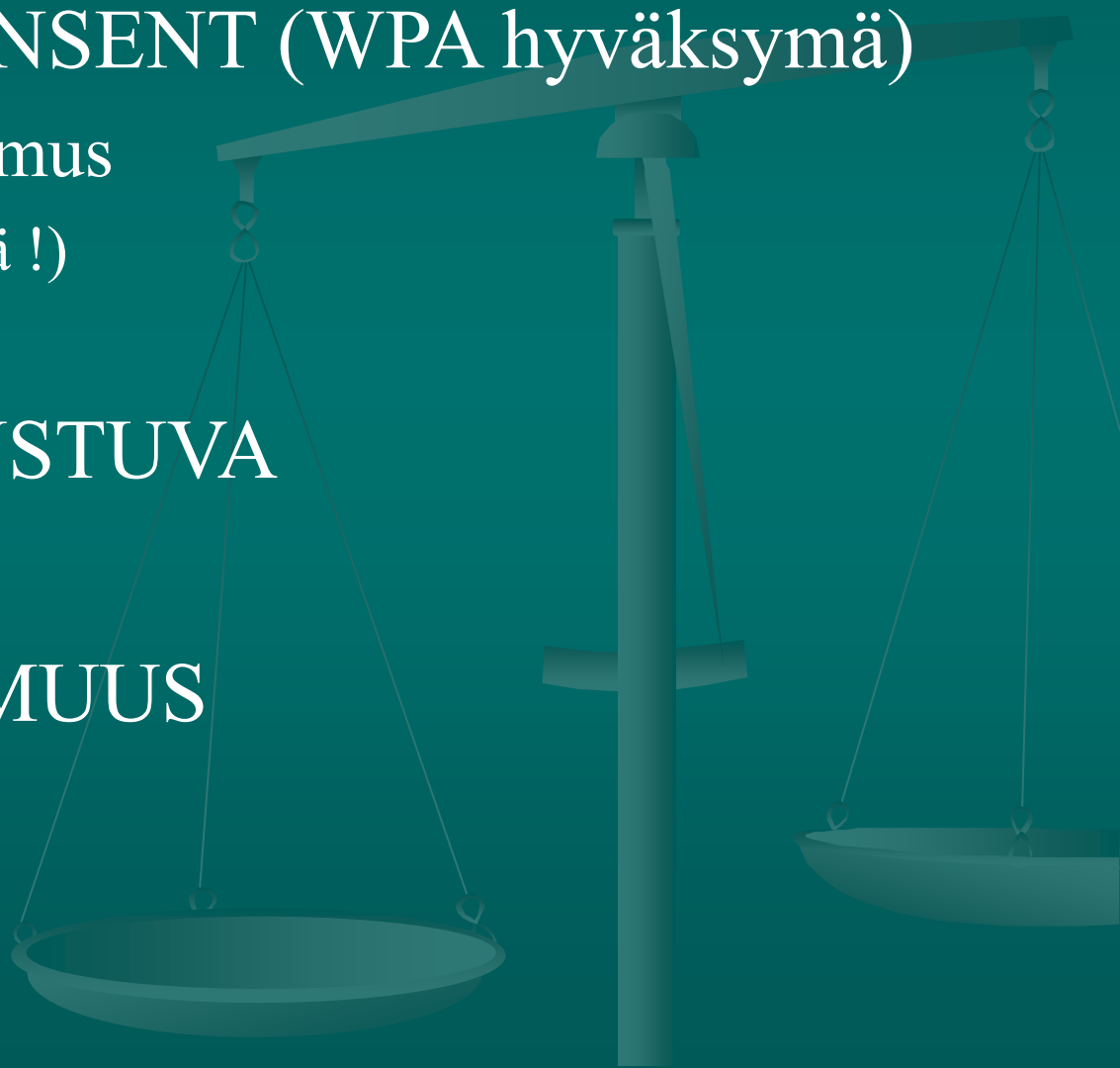
Lääketieteen etiikan perushyvät

- hyvän tuottaminen
- haitan välttäminen
- autonomian lisääminen
- oikeudenmukainen menettely

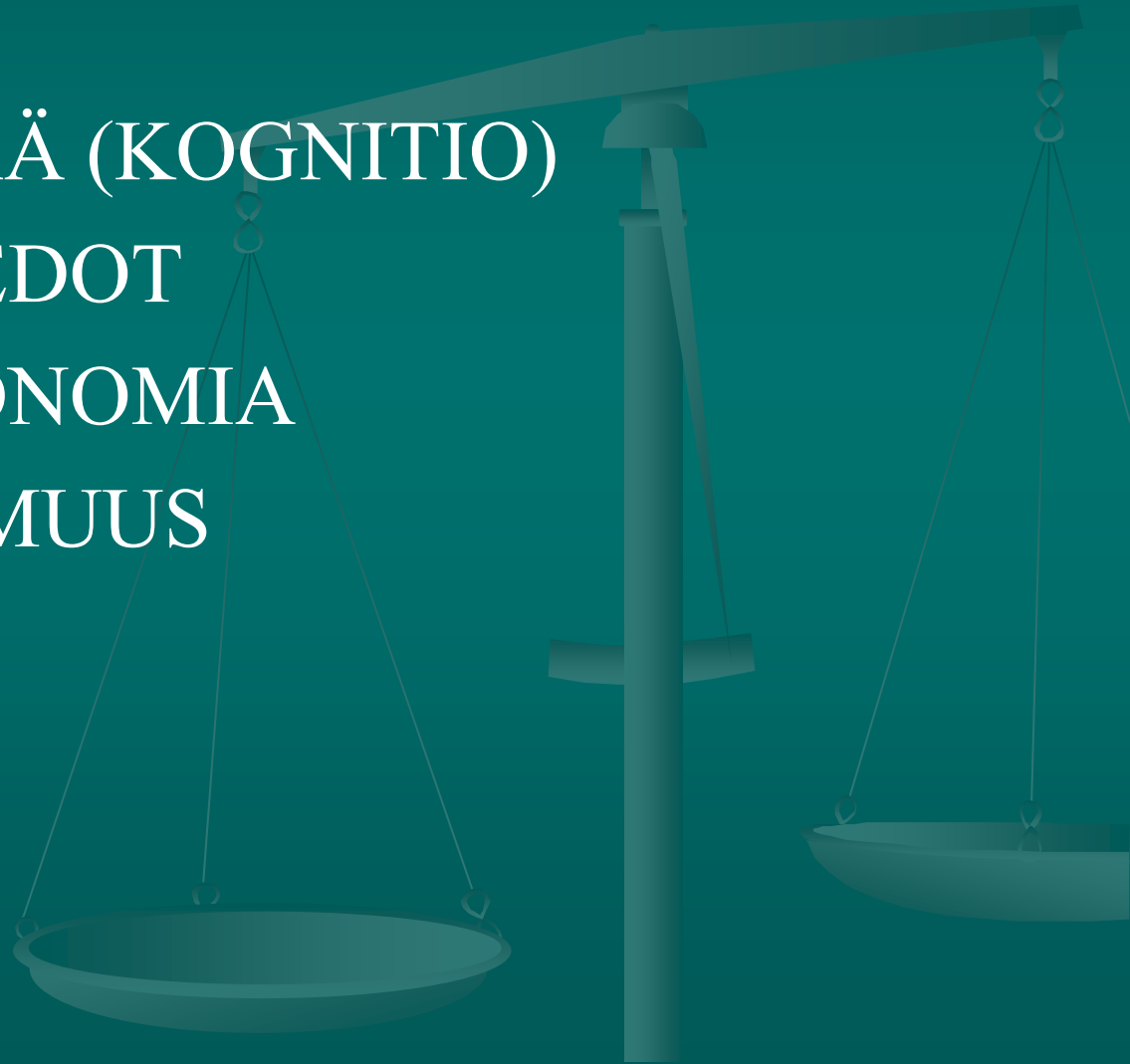
Eettinen periaate hoidosta sopimiseen

- INFORMED CONSENT (WPA hyväksymä)
 - tietoinen suostumus
 - (kaksi merkitystä !)
- TIETOON PERUSTUVA
- KOMPETENSSI
- RIIPPUMATTOMUUS

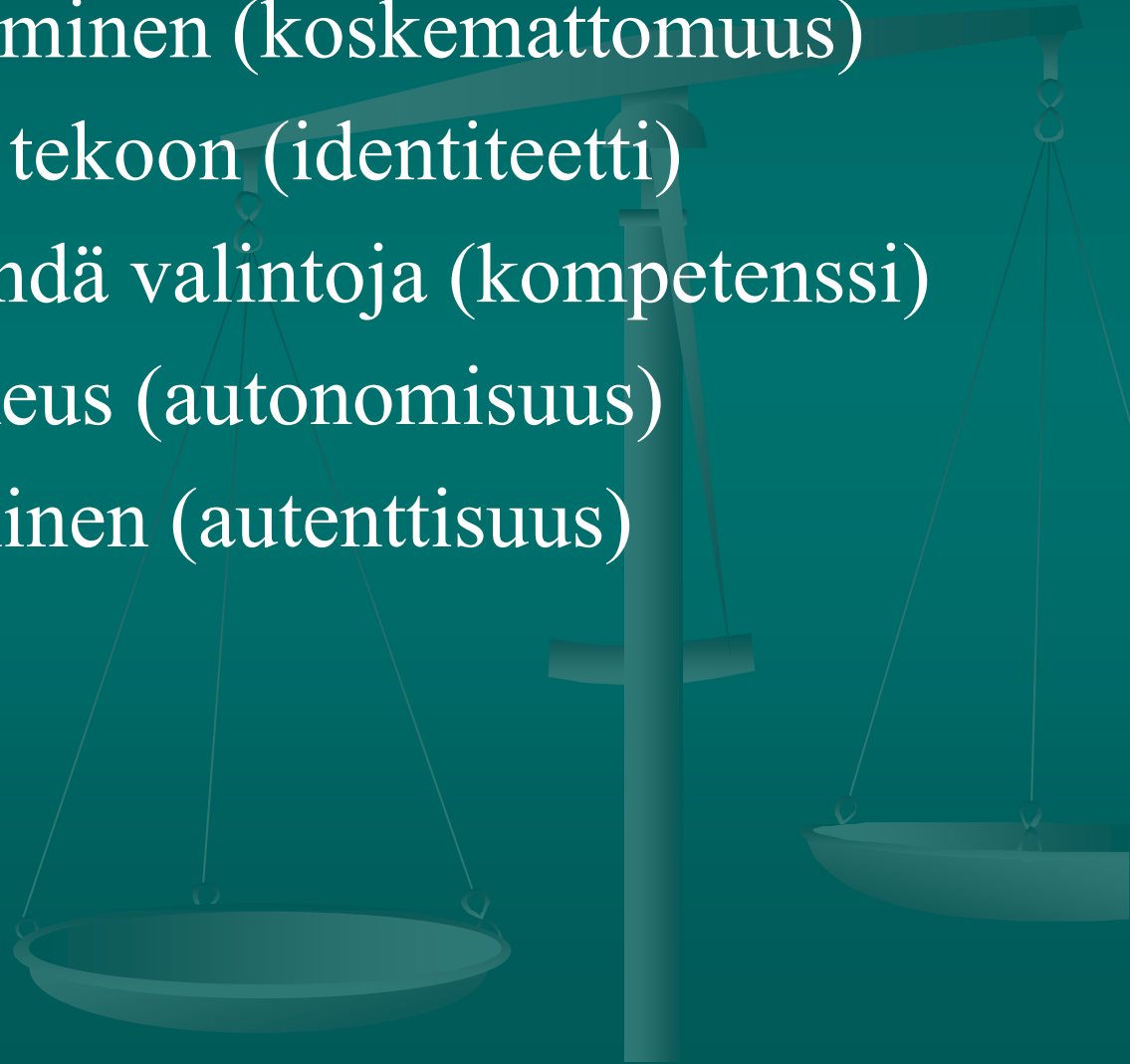
Itsemääräävyyden edellytykset

- KYKY PÄÄTTÄÄ (KOGNITIO)
- RIITTÄVÄT TIEDOT
- TAHDON AUTONOMIA
- RIIPPUMATTOMUUS

Itsemääräämisen tasot

- vapauden säilyttäminen (koskemattomuus)
- oikeus valintojen tekoon (identiteetti)
- oikeus kykyyn tehdä valintoja (kompetenssi)
- itsemääräämisoikeus (autonomisuus)
- itsemääräävä ihminen (autenttisuus)

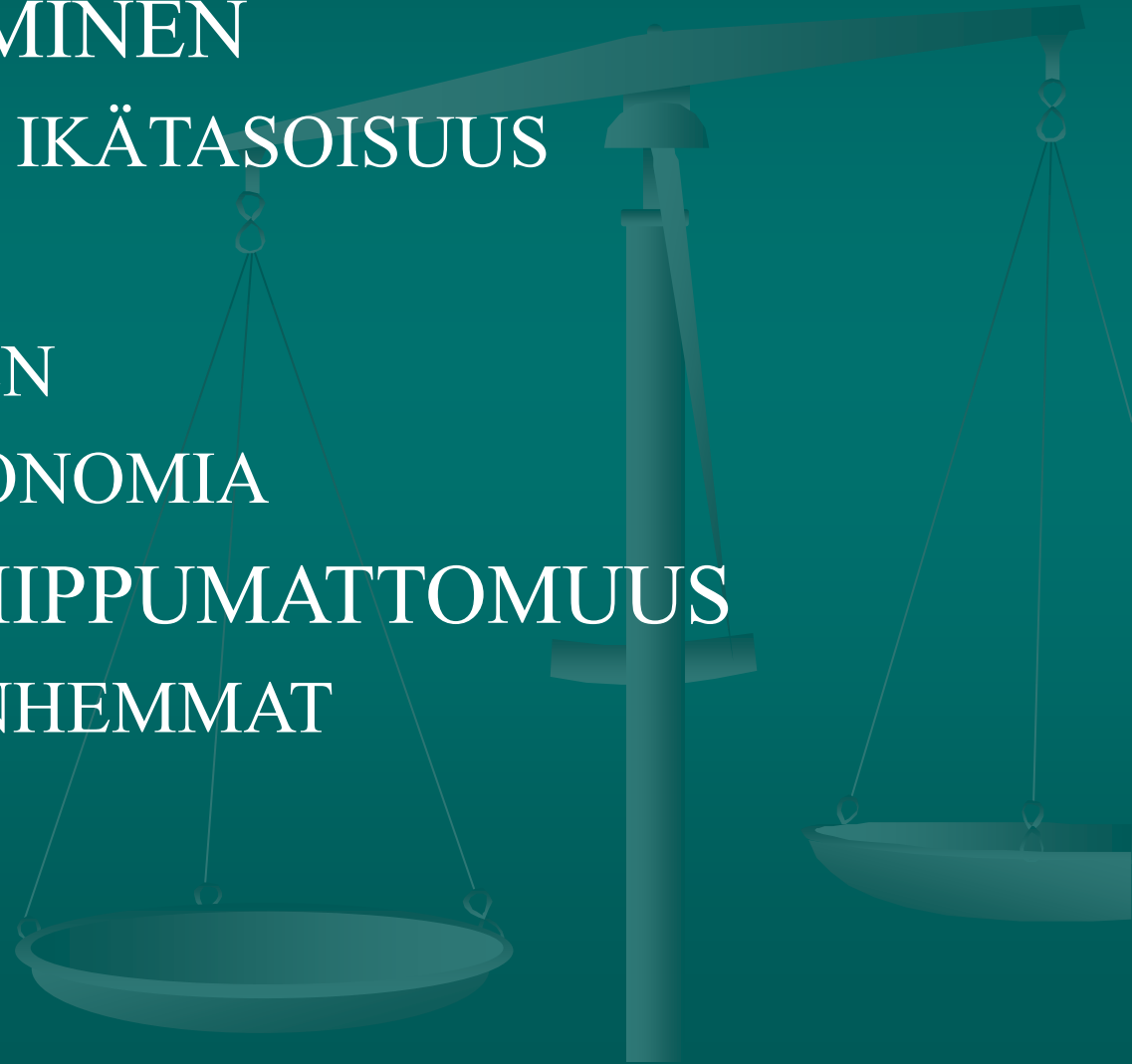
Itsemääräämisen paradoksi

- mahdoton tila
- ehkä jopa ei-toivottu tila
- ehdoton tavoite,
- auttamisen prima-faciei -periaate

Lapsen tietoinen suostumus

- TIEDON ANTAMINEN
 - KUKA, MITEN, IKÄTASOISUUS
- KOMPETENSSI
 - KOGNITIIVINEN
 - TAHDON AUTONOMIA
- RIIPPUMATT RIIPPUMATTOMUUS
 - LÄÄKÄRI, VANHEMMAT

Häiriön vakavuuden arviointi

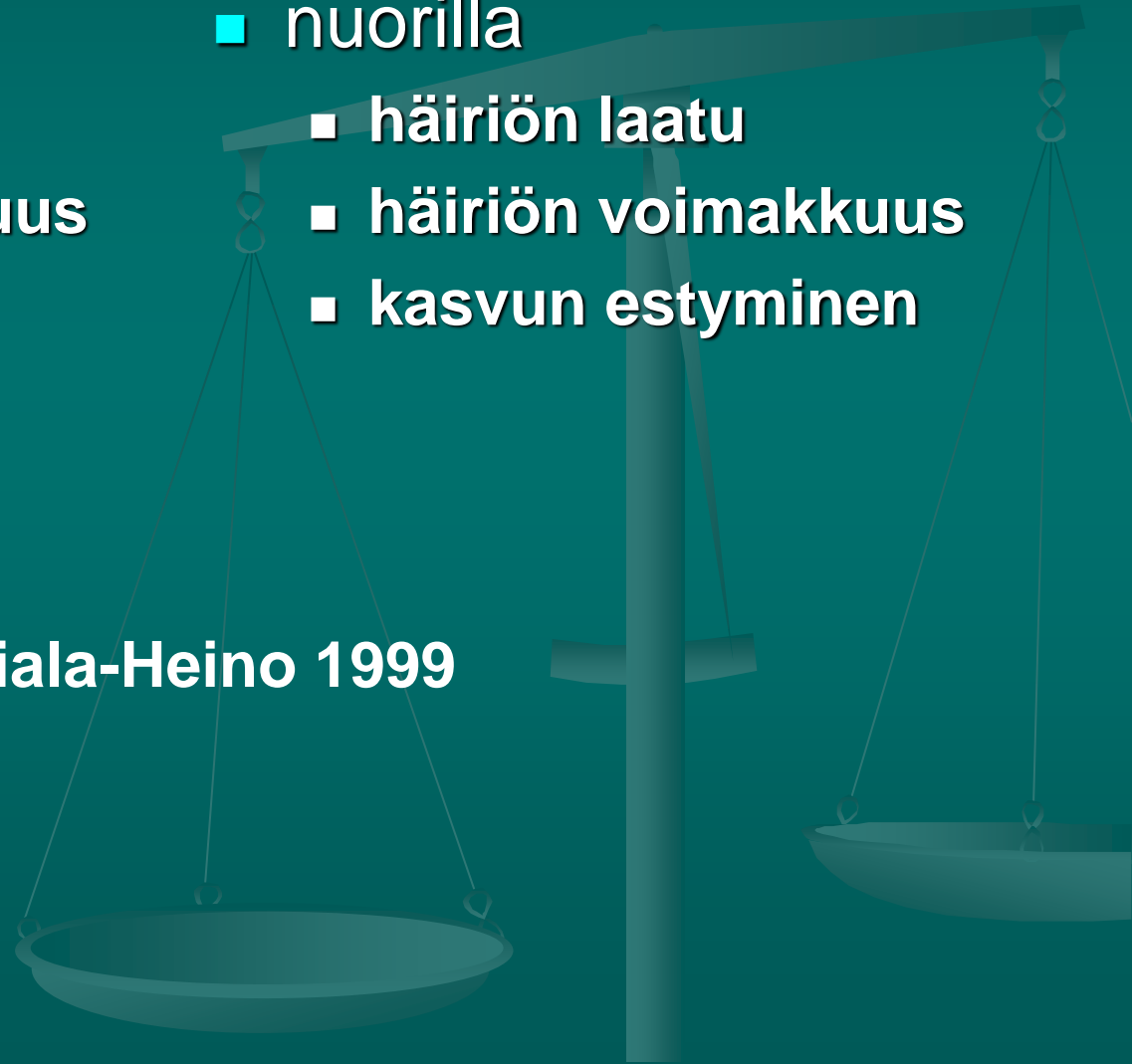
■ aikuisilla

- häiriön laatu
- häiriön voimakkuus

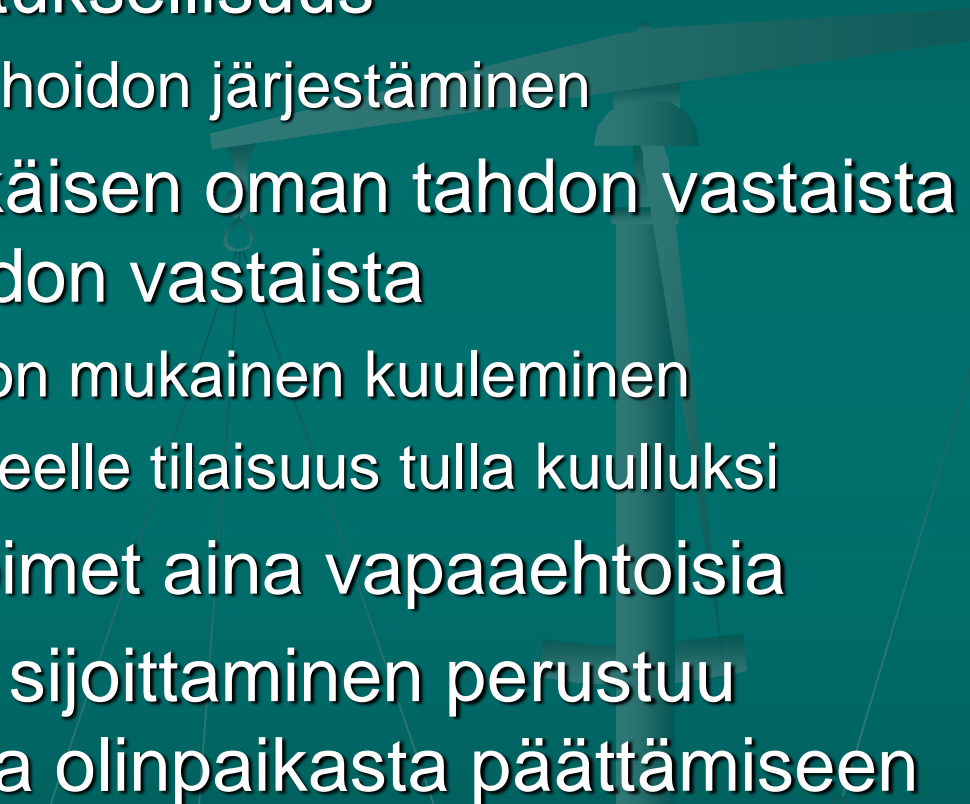
■ nuorilla

- häiriön laatu
- häiriön voimakkuus
- kasvun estyminen

lähde: Kaltiala-Heino 1999

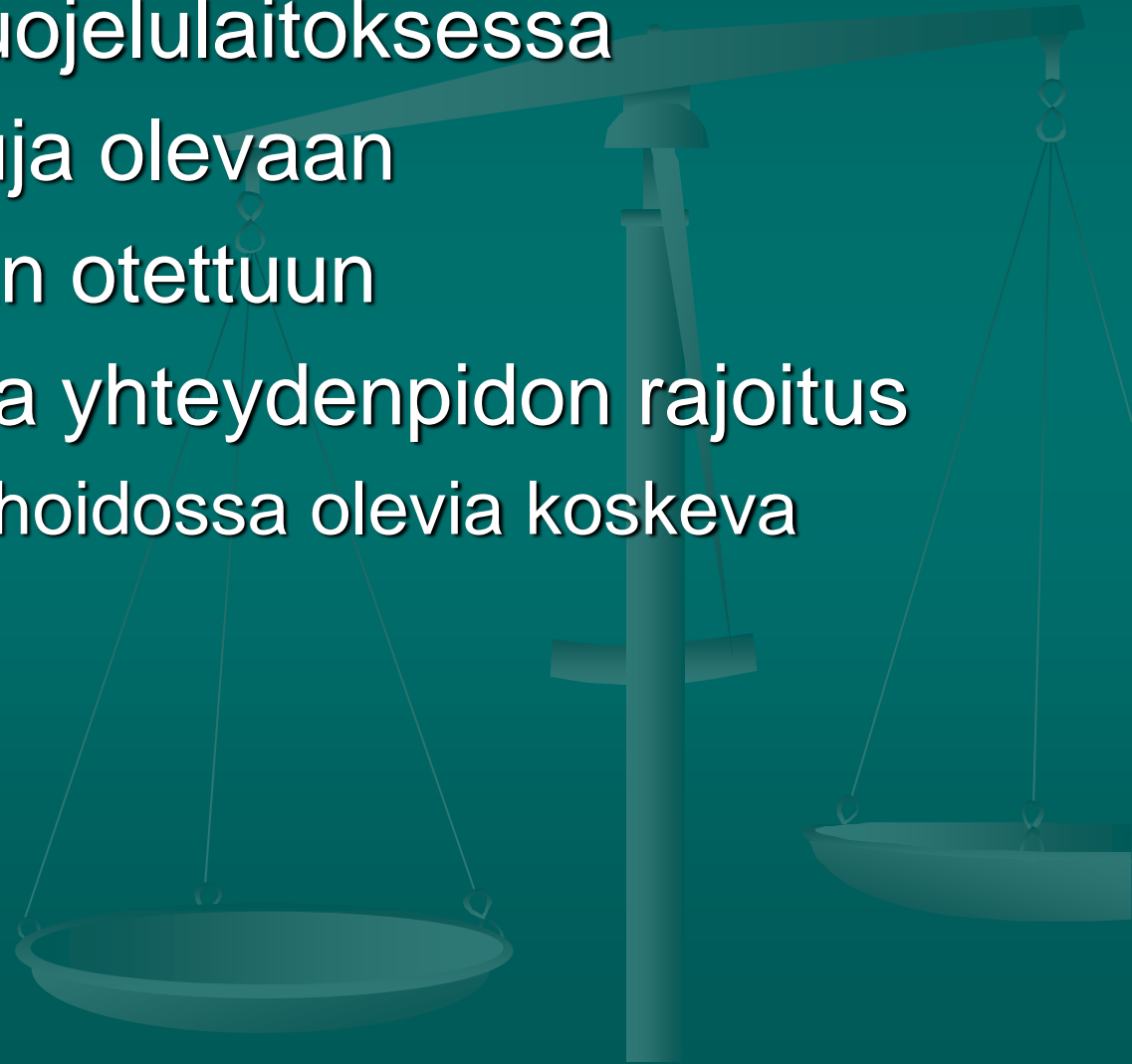

Lastensuojelu ”vaihtoehtona”

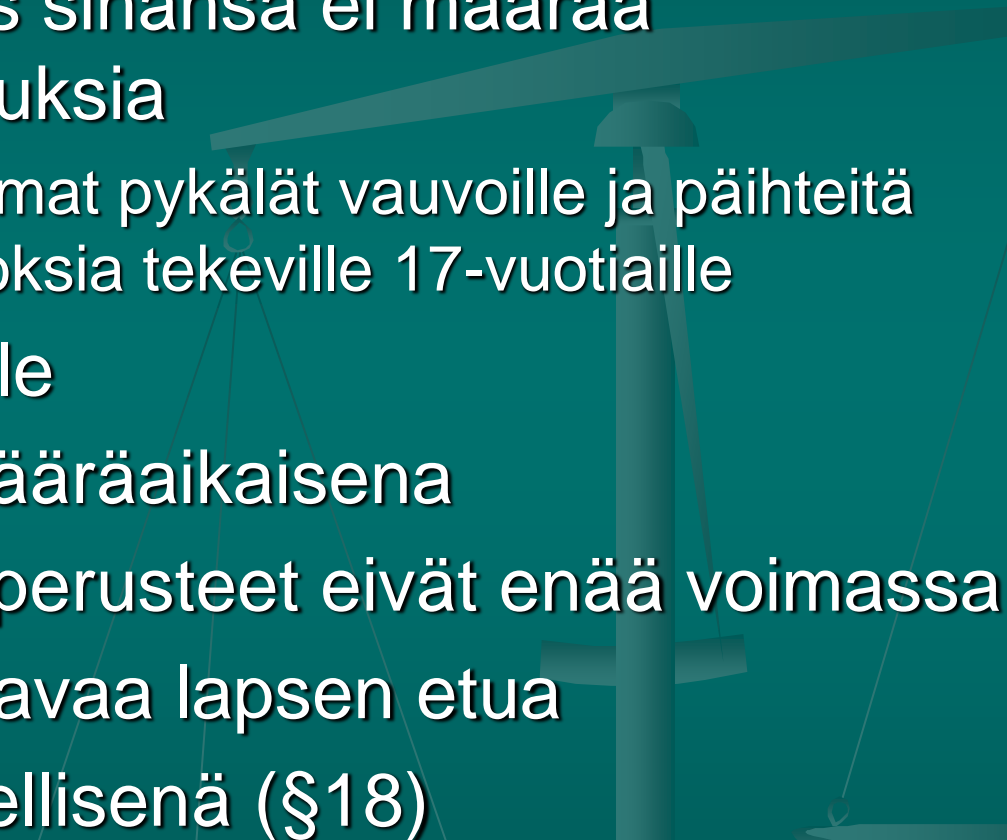
- perustana kasvatuksellisuus
 - vrt psykiatriassa hoidon järjestäminen
 - voi olla joko alaikäisen oman tahdon vastaista tai huoltajien tahdon vastaista
 - iän ja kehitystason mukainen kuuleminen
 - 12 vuotta täyttäneelle tilaisuus tulla kuulluksi
 - avohuollon tukitoimet aina vapaaehtoisia
 - tahdonvastainen sijoittaminen perustuu huostaanottoon ja olinpaikasta päättämiseen
-

Rajoitusten käyttö

- vain lastensuojelulaitoksessa
- vain sijoitettuja olevaan
- vain huostaan otettuun
- poikkeuksena yhteydenpidon rajoitus
 - myös perhehoidossa olevia koskeva

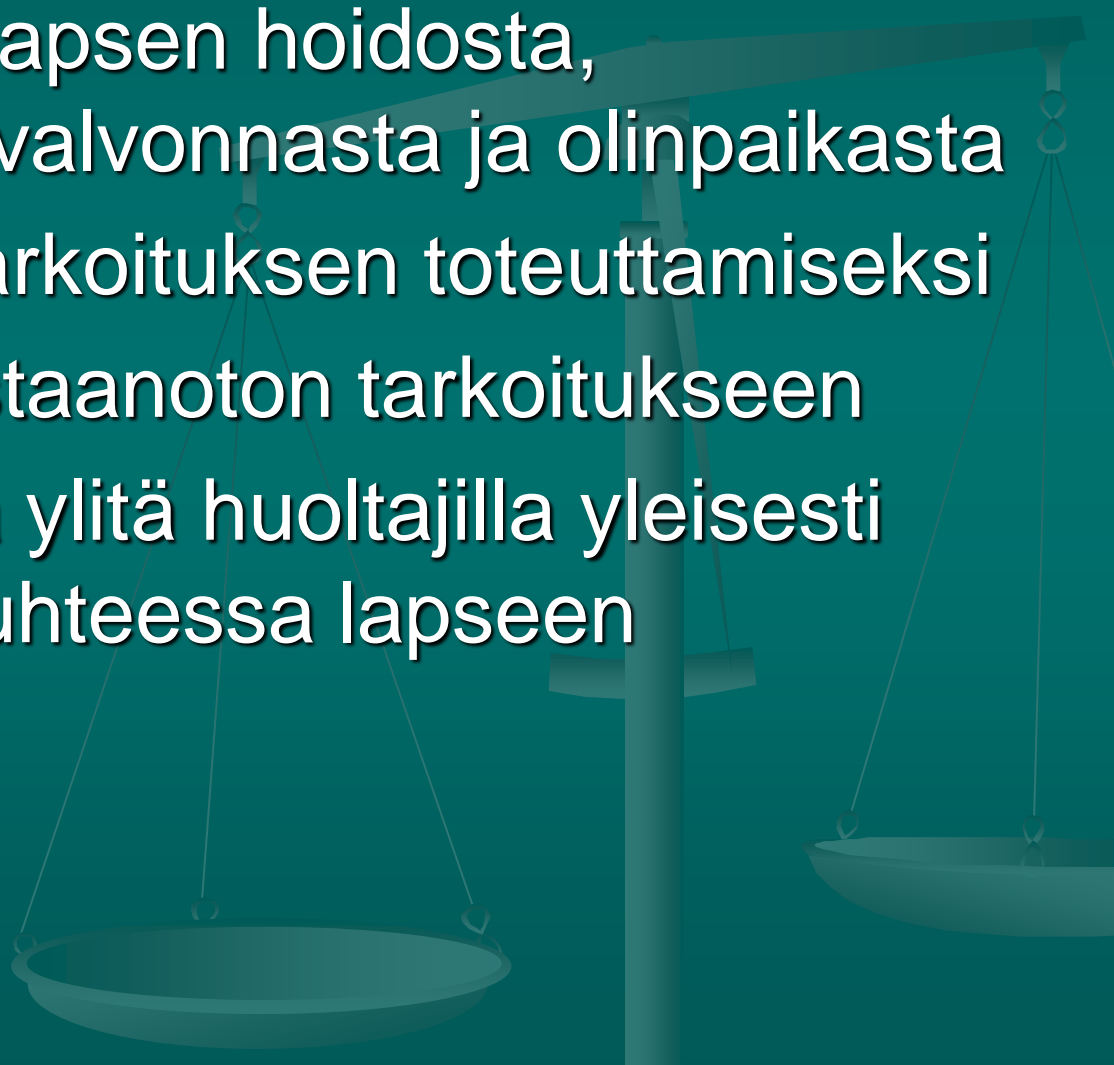

Tahdonvastainen huostaanotto

- tahdonvastaisuus sinänsä ei määrää olinpaikalle rajoituksia
 - periaatteessa samat pykälät vauvoille ja päihteitä käyttäville tai rikoksia tekeville 17-vuotiaille
 - ei ylärajaa kestolle
 - ei voida tehdä määräaikaisena
 - lopetettava, kun perusteet eivät enää voimassa
 - ellei vastoin painavaa lapsen etua
 - tarvittaessa kiireellisenä (§18)
-

Huostaanoton rajallinen valta

- oikeus päättää lapsen hoidosta, kasvatuksesta, valvonnasta ja olinpaikasta
- huostaanoton tarkoituksen toteuttamiseksi
- sidoksissa huostaanoton tarkoitukseen
- ei periaatteessa ylitä huoltajilla yleisesti olevaa valtaa suhteessa lapseen

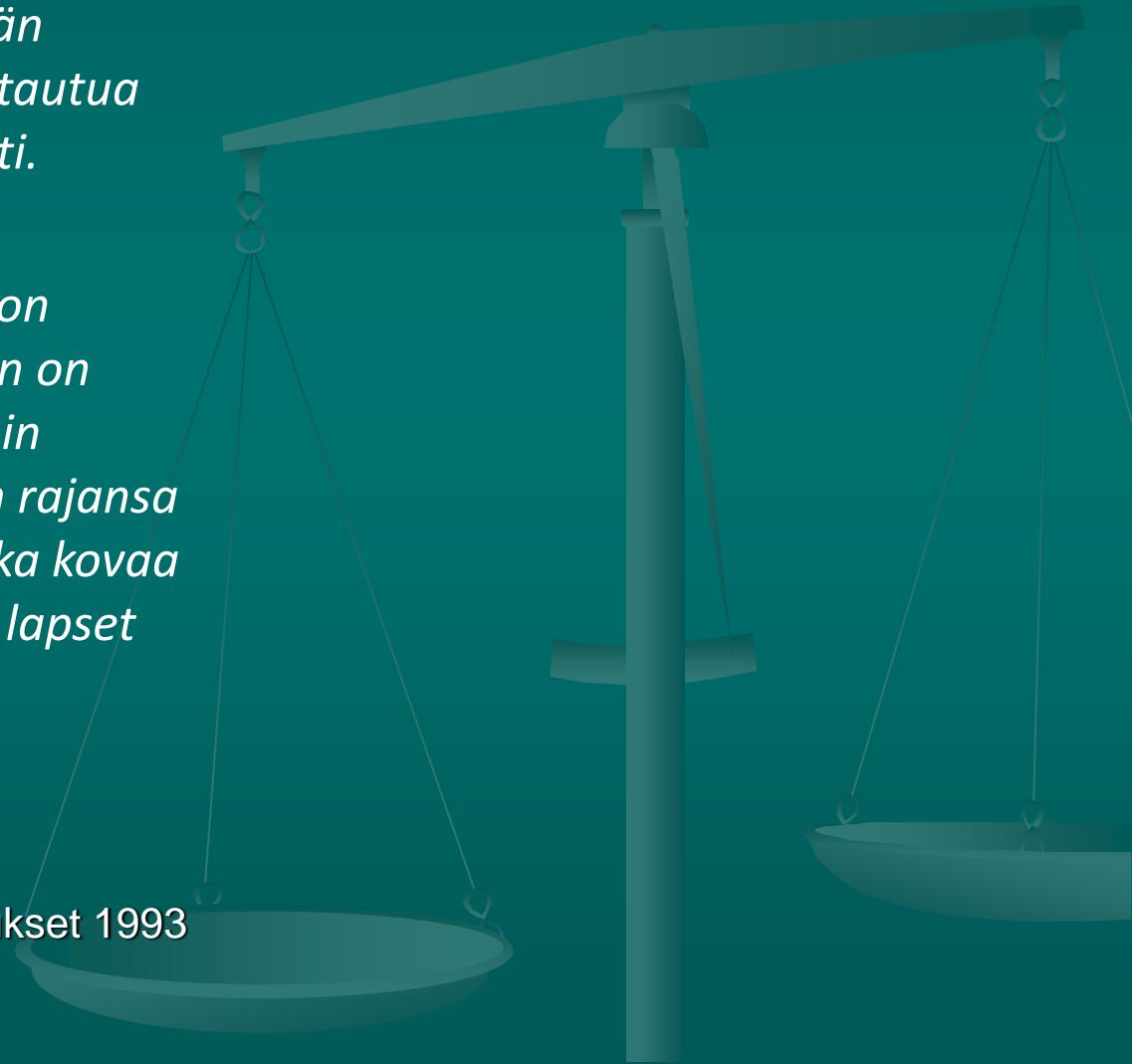

Luonnontiede tuntuu olettaván. että ihmislúonto on eráánlainen vankiselli. Kúin istúisi eristyksissá punaisella lähetteellä. Ja siksi sitä yritetään pakottaa, kúin haluttaisiin murtautua vapaaksi. Ja silloin käy huonosti.

... ..

Psykologia ja biologia ovat pakon edessä myöntäneet, että silläkin on rajansa, minkälaisiin ehtoihin elolliset olennot voi alistaa. On rajansa sillä, kuinka tiukkaa kuria, kuinka kovaa työtä, kuinka kiinteitä kehyksiä lapset kestävät.

- Peter Høeg: Rajatapaukset 1993

Kasvavan nuoren suhde auttamiseen

Etääntyminen

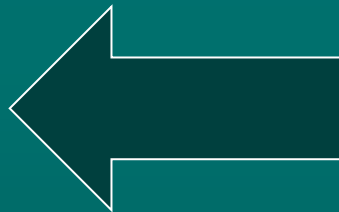

Kietoutuminen

Kaivosoja M. 1996: Pakko auttaa. Tutkimus mielenterveystilain säätämisen heijastumisesta alaikäisten pakkoauttamiskäytäntöihin vuosina 1991-1993 (väitöskirja, Turun yliopisto) STM julkaisu 1996.

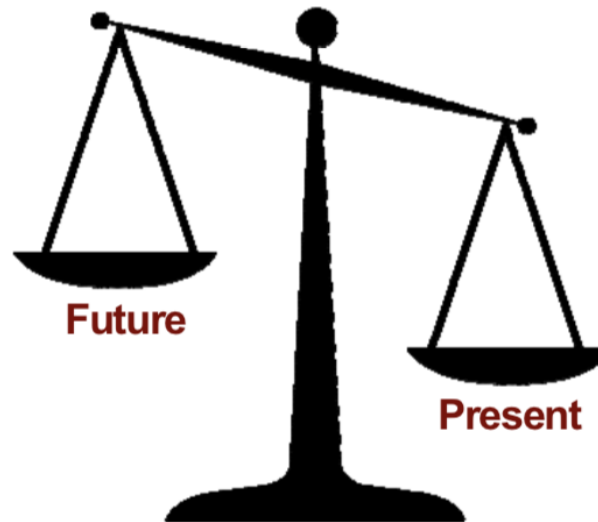
Kasvavan nuoren suhde itseymmärrykseen

Projektio

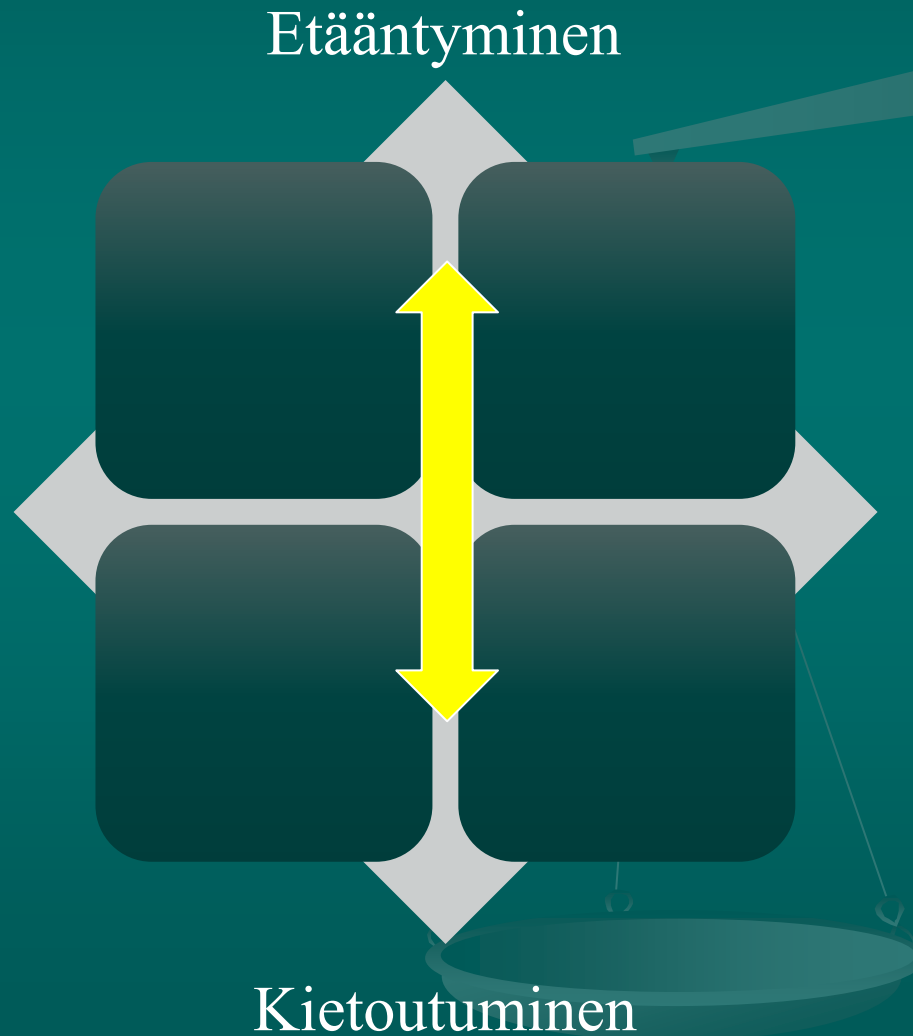
Itsereflektio

Kaivosoja M. 1996: Pakko auttaa. Tutkimus mielenterveystilan säätämisen heijastumisesta alaikäisten pakkoauttamiskäytäntöihin vuosina 1991-1993 (väitöskirja, Turun yliopisto) STM julkaisu 1996.

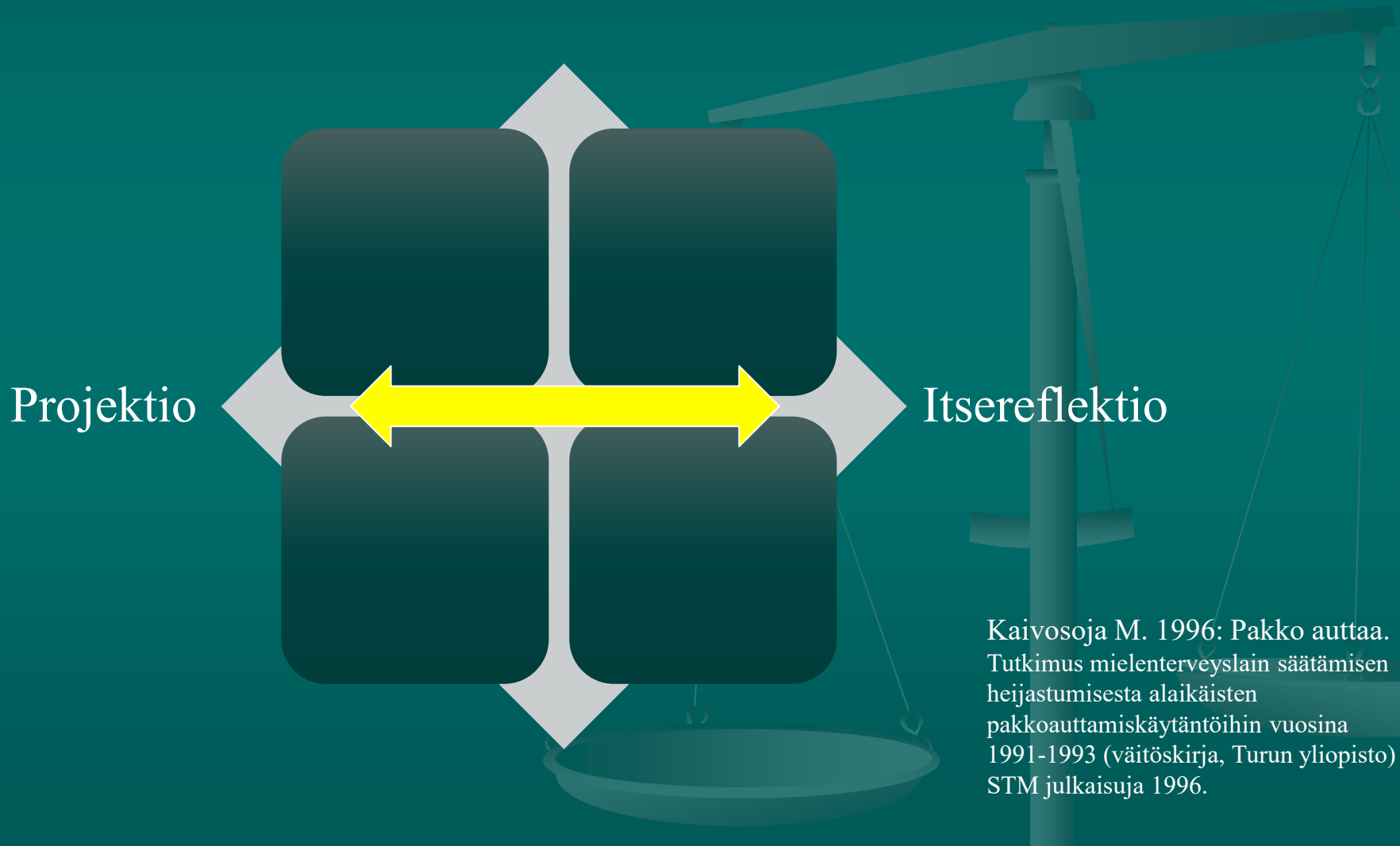
Present bias means we weigh the present more than the future.

autonomian ambivalenssi

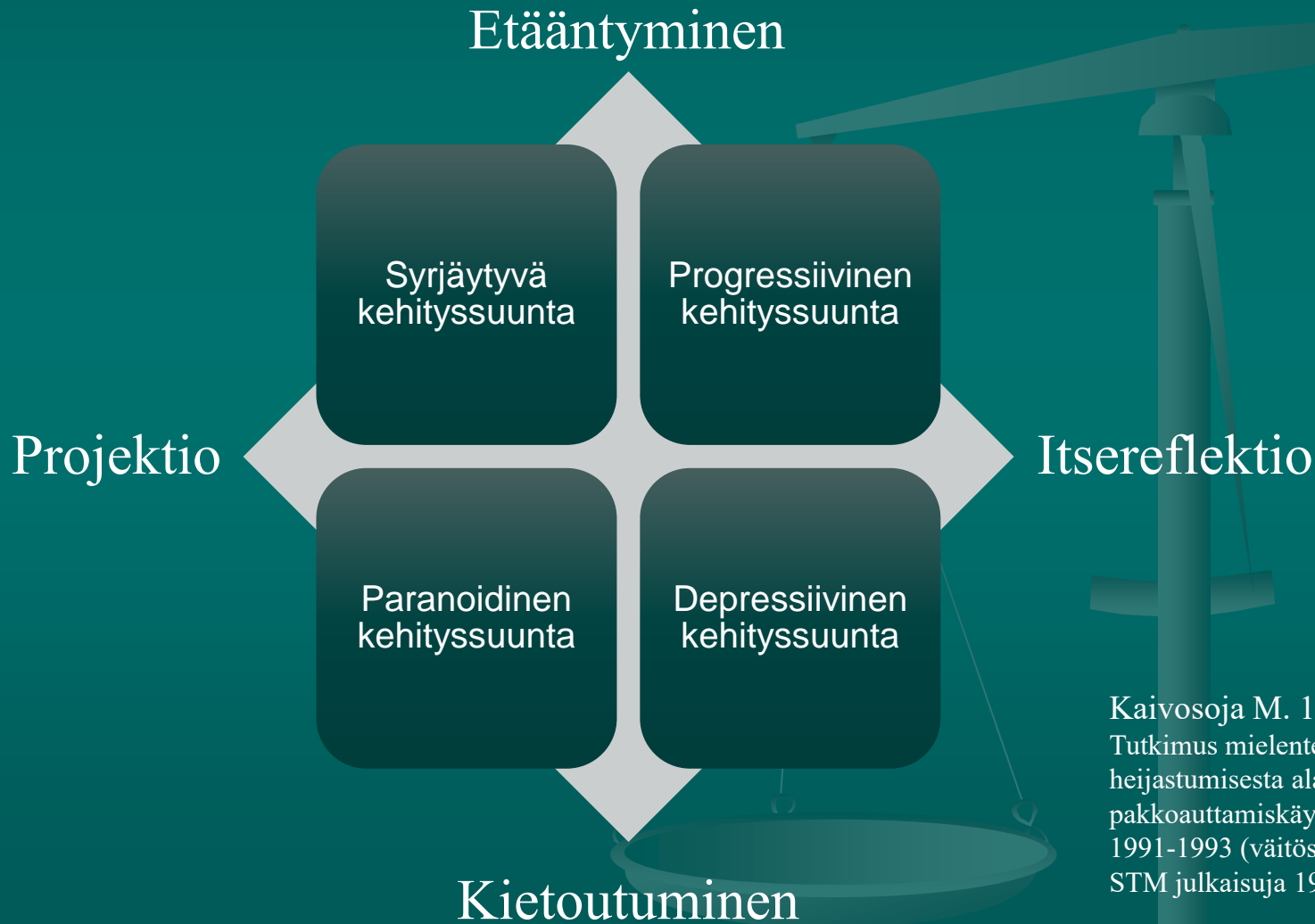

Kaivosoja M. 1996: Pakko auttaa. Tutkimus mielenterveystilain säätämisen heijastumisesta alaikäisten pakkoauttamiskäytäntöihin vuosina 1991-1993 (väitöskirja, Turun yliopisto) STM julkaisu 1996.

kasvun ambivalenssi

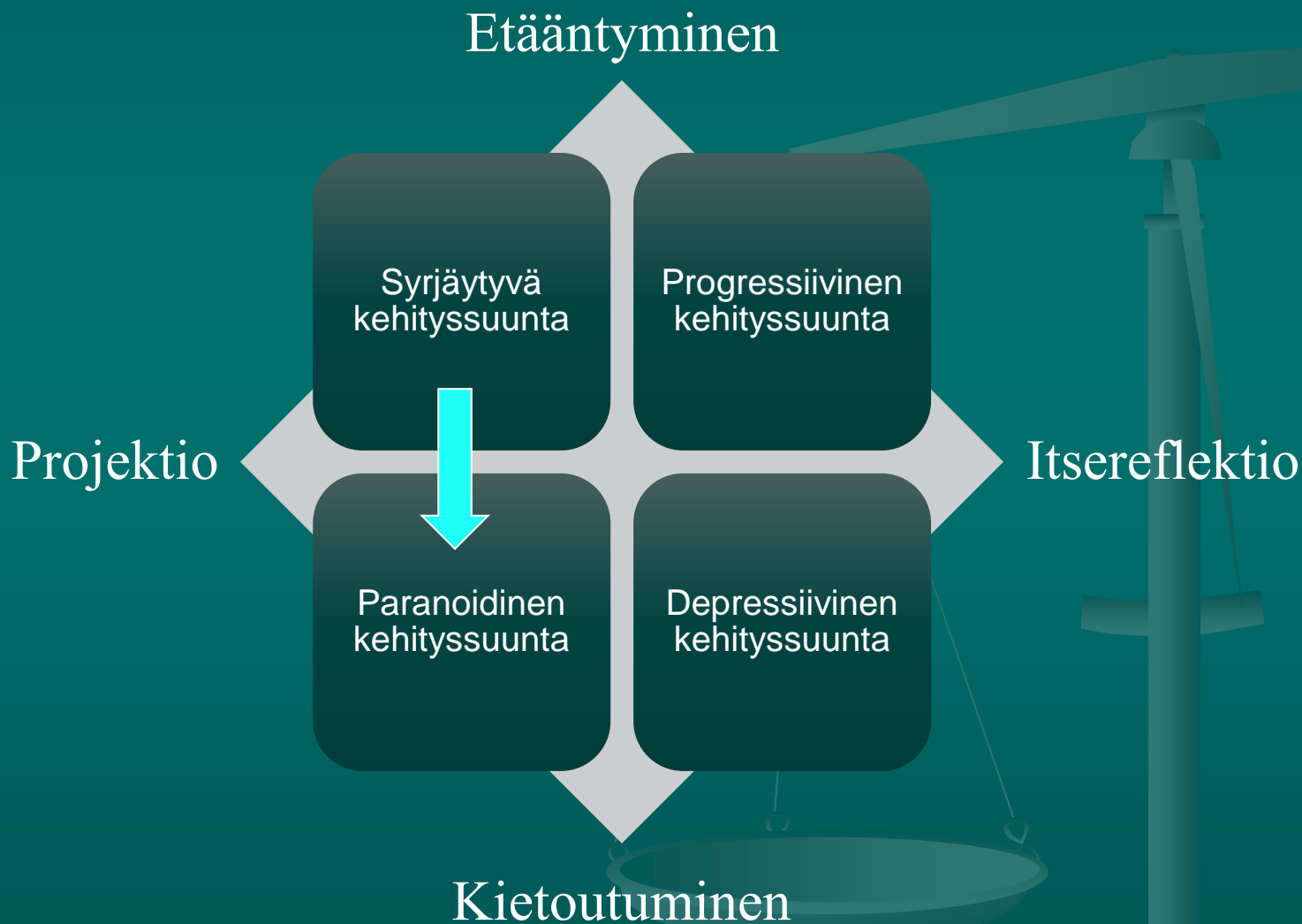

Neljä erilaista kehityssuuntaa

Kaivosoja M. 1996: Pakko auttaa. Tutkimus mielenterveystilain säätämisen heijastumisesta alaikäisten pakkoauttamiskäytäntöihin vuosina 1991-1993 (väitöskirja, Turun yliopisto) STM julkaisuja 1996.

Kehityssuunnat tutkituilla - sisääntulo

Kehityssuunnat tutkituilla - uhkavaihe

Etääntyminen

Syrjäytyvä
kehityssuunta

Progressiivinen
kehityssuunta

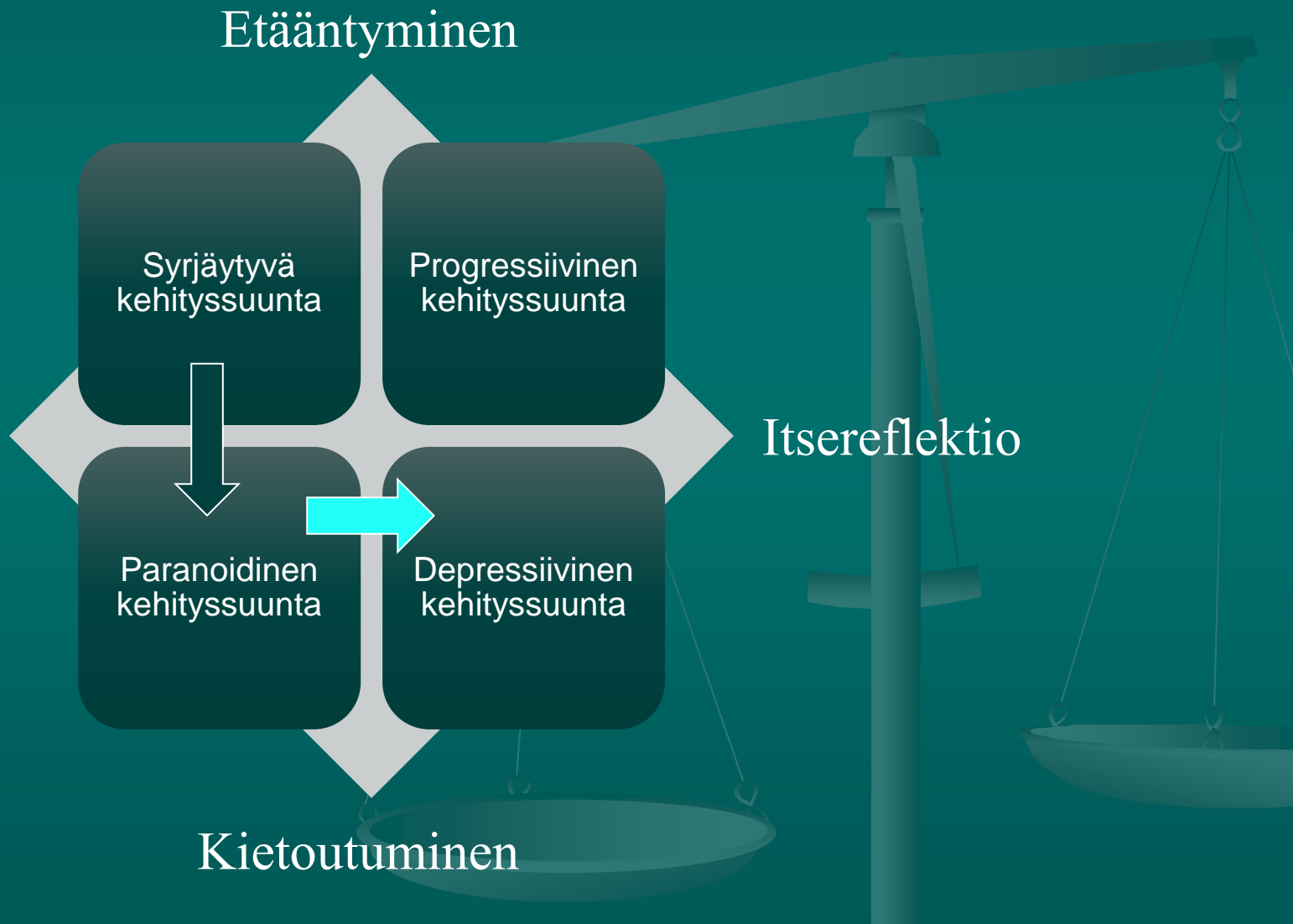
Projektio

Paranoidinen
kehityssuunta

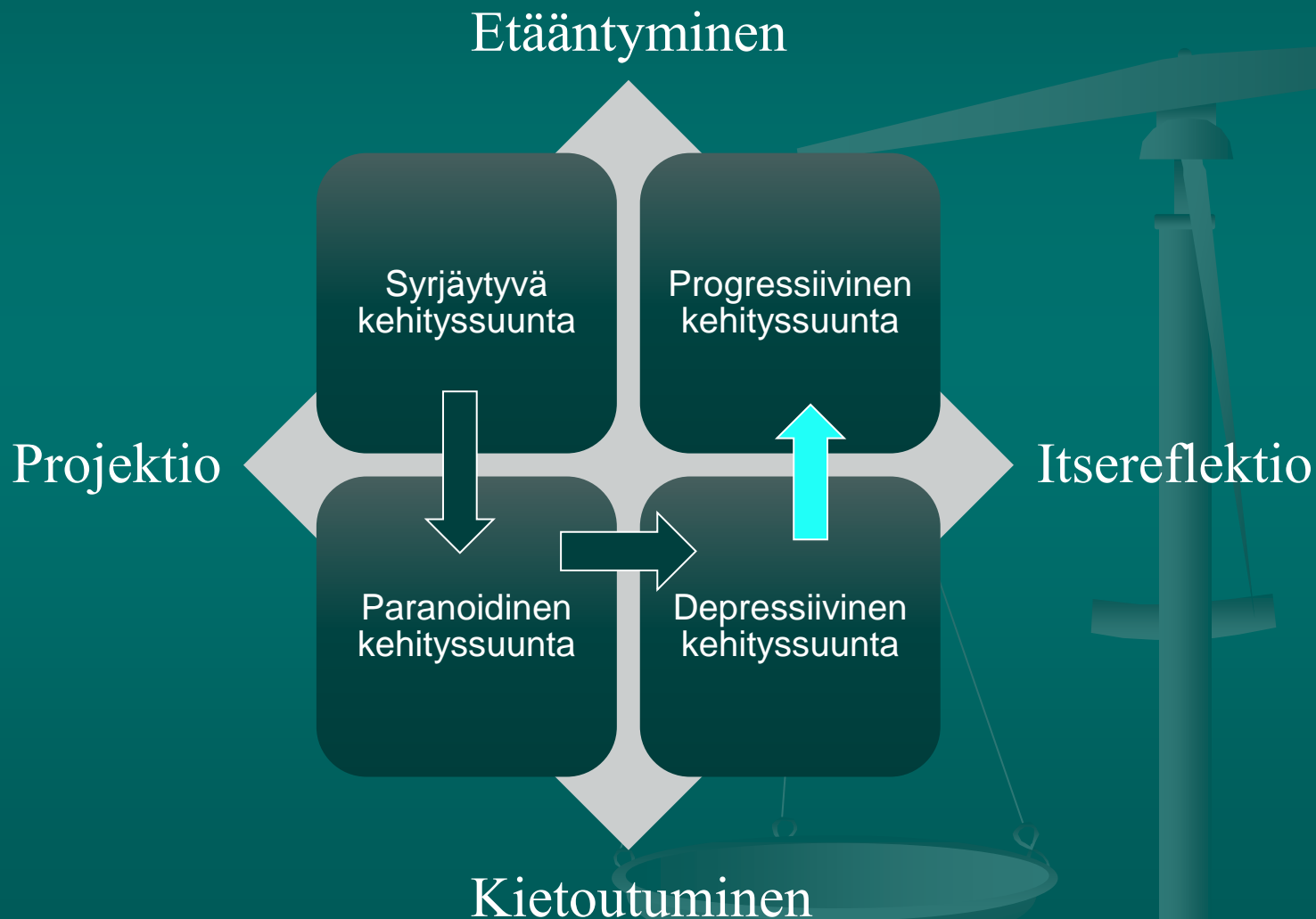
Depressiivinen
kehityssuunta

Itsereflektio

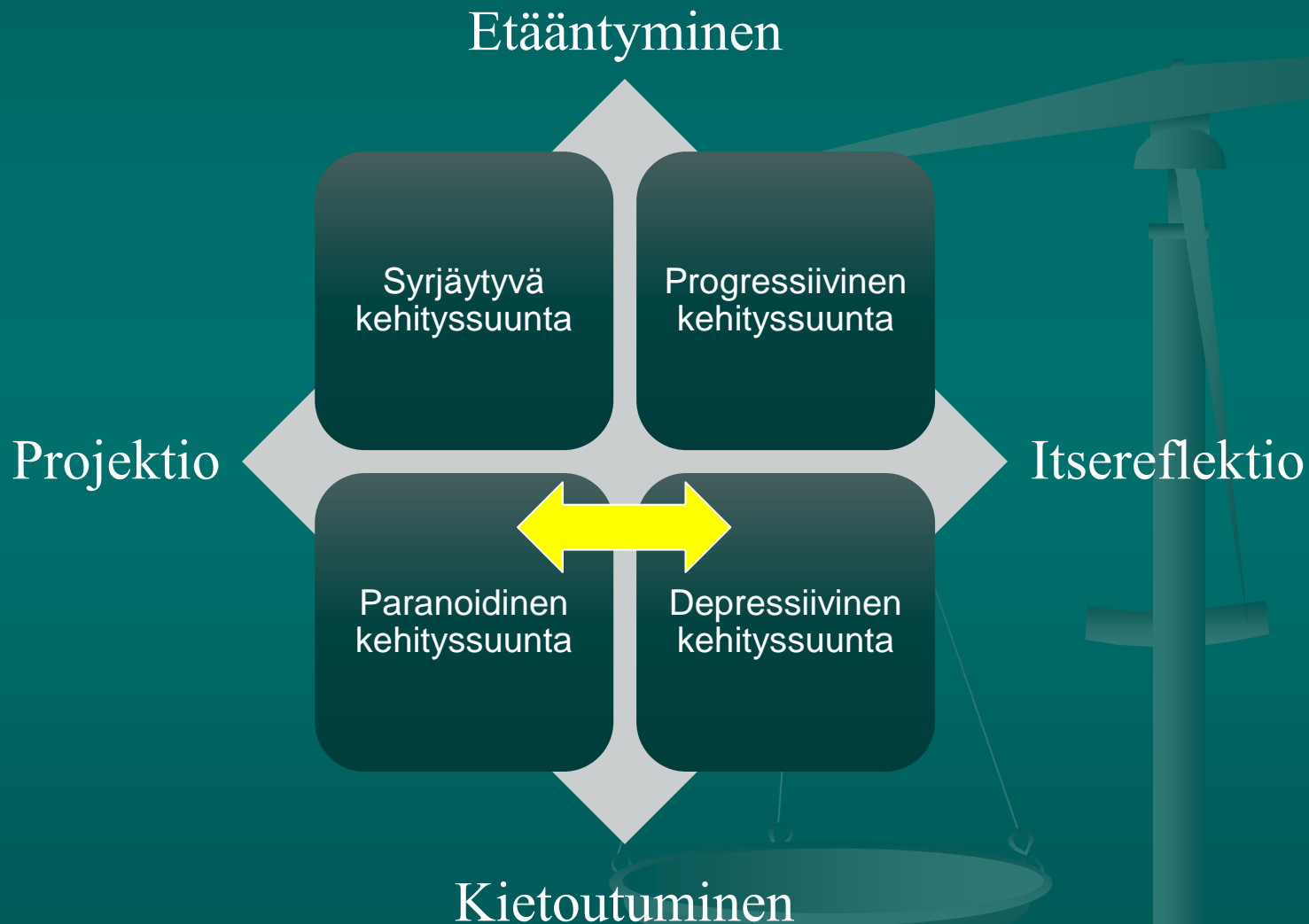
Kietoutuminen

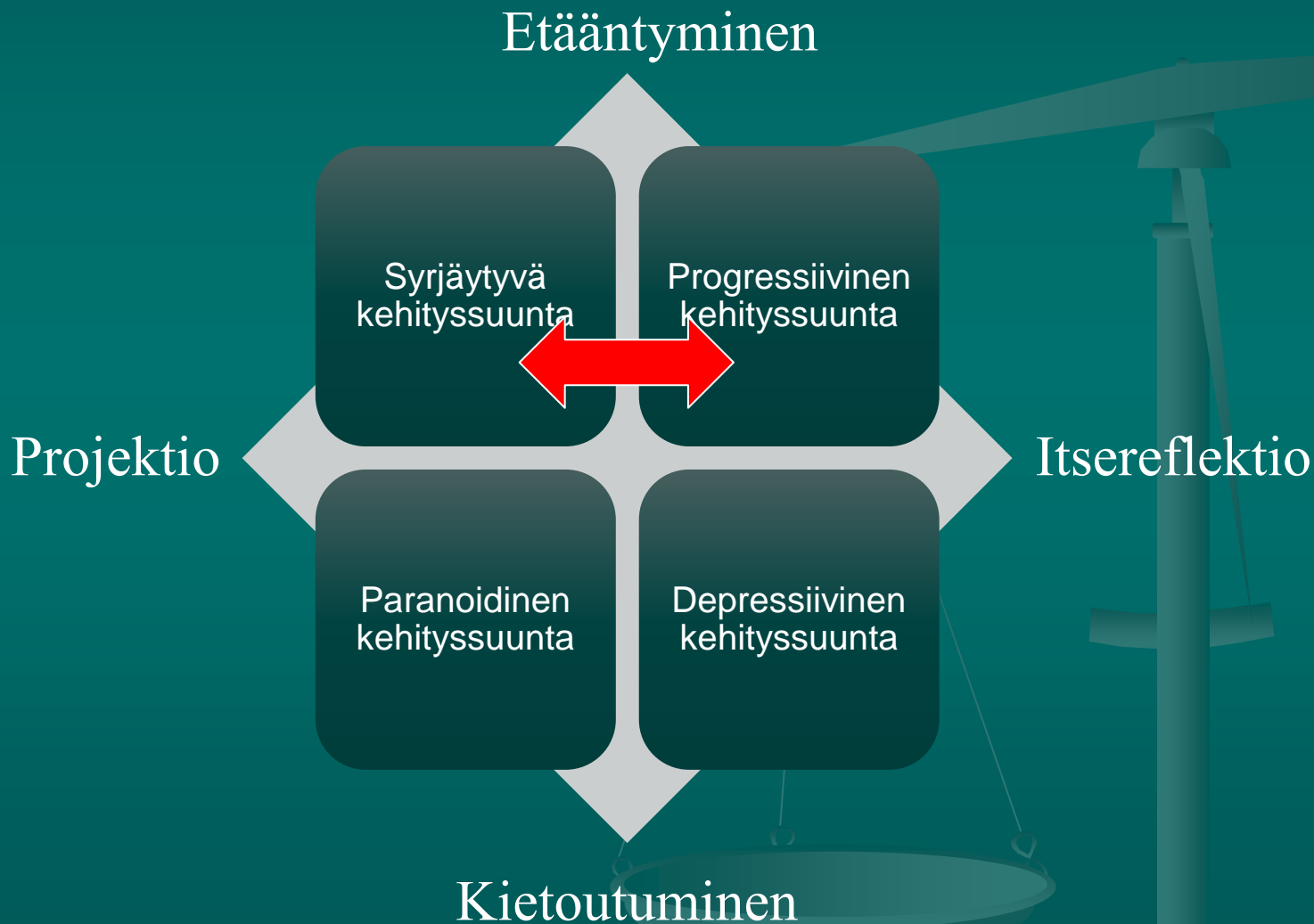
Kehityssuunnat tutkituilla – kasvun vaihe

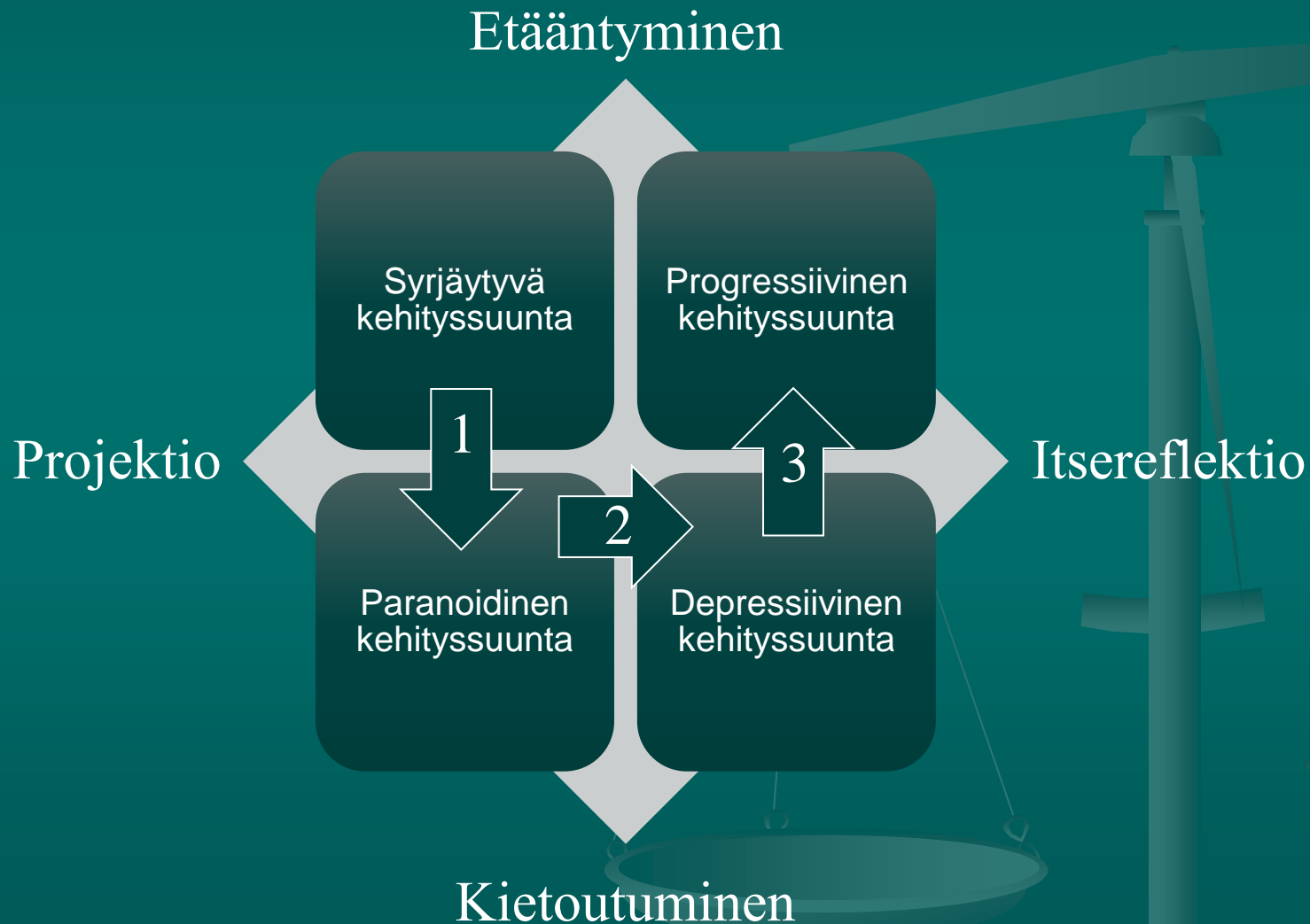
- ambivalenssin sietäminen

- puuttuva kehityspolku; ”sovitaanko että...”

- pakosta hyötyneiden polku

*Kun lapset itkevät, heille
puhutaan huomisesta.
Jos he satuttavat itsensä
ja itkevät, lohduttomasti
vaikka nostaisi syliin,
kerrotaan
mitä huomenna tehdään,
ketä mennään
katsomaan.
Siirretään heidän
huomionsa itkusta
huomispäivään,
tuodaan aika heidän
elämäänsä.*

Peter Høeg: Rajatapaukset 1993

*Nainen osaa tehdä sen
jotenkin hellävaroen.
Lupaamatta mitään,
yrittämättä*

*kääntää selkäänsä kivulle, hän
johdattaa lempeästi lapsen
tulevaisuuteen.*

*Kuin sanoen, että meidän on
itse kunkin tultava tutuiksi
ajan kanssa.*

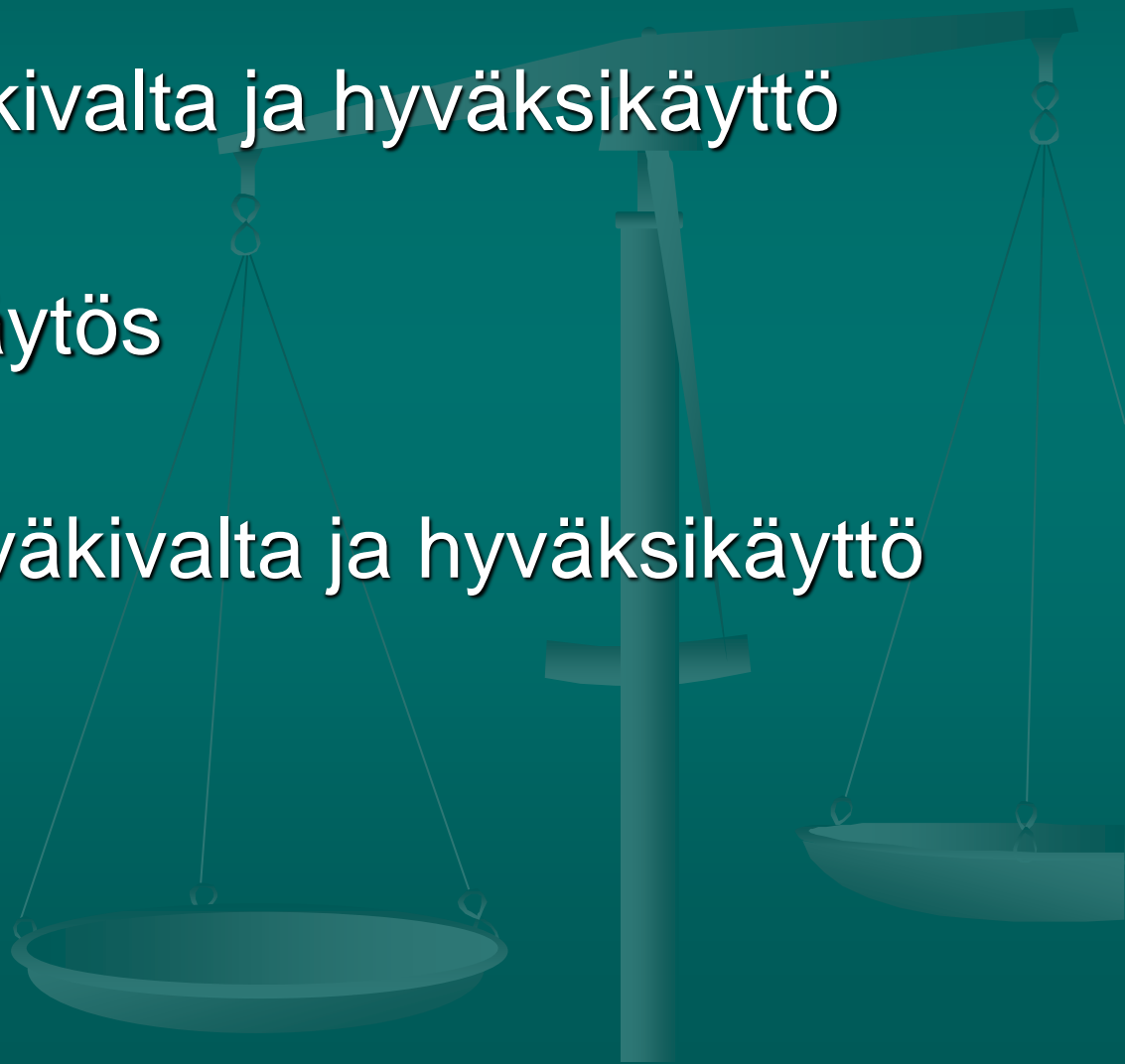
*Että ehkä on sittenkin
mahdollista kasvaa aikuiseksi
kärsimättä pysyvää vahinkoa.*

Peter Høeg: Rajatapaukset 1993

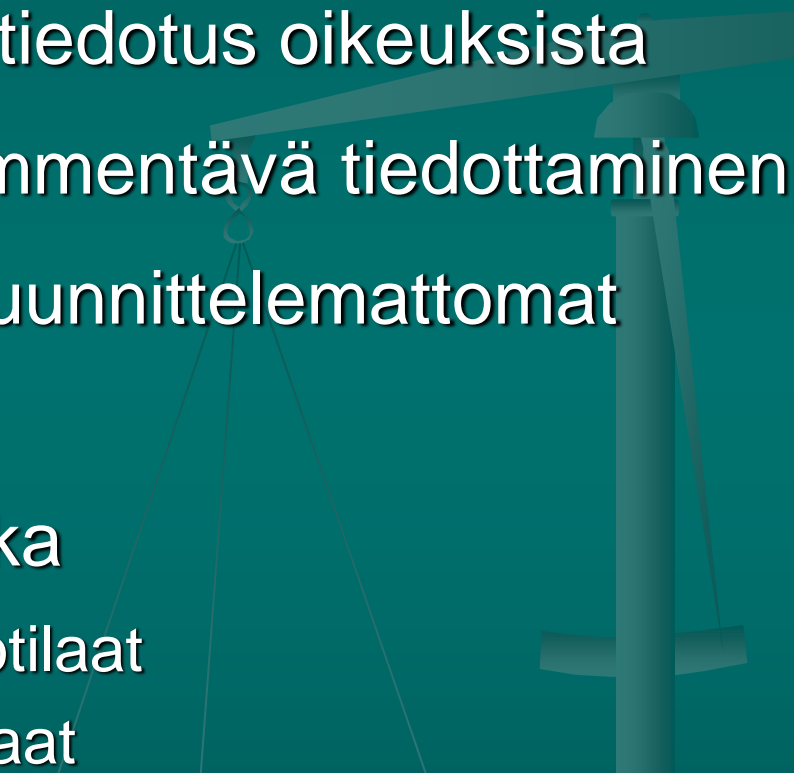

Laitoslasterien suojele

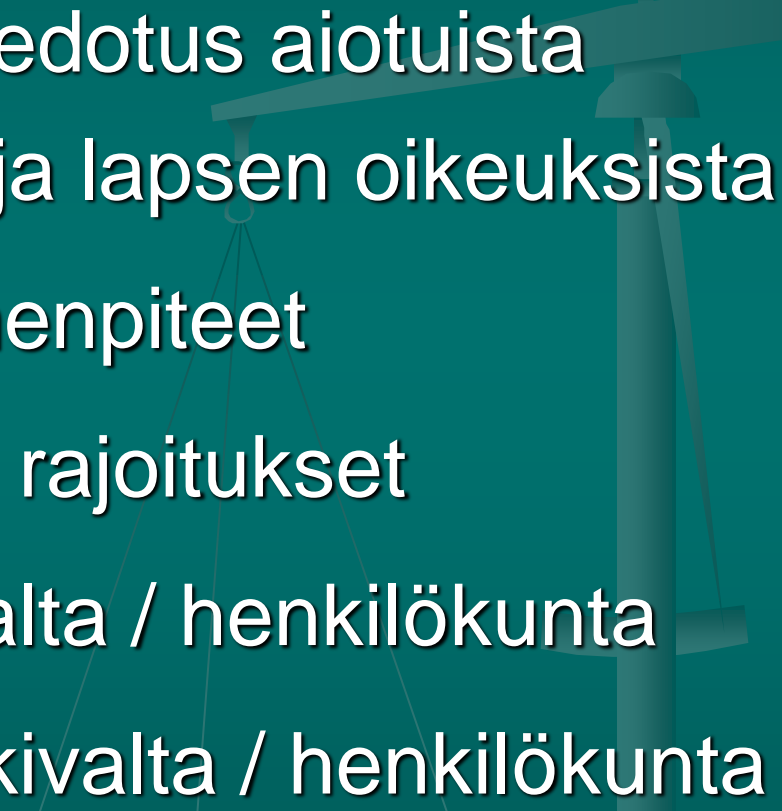
- vanhemprien väkivalta ja hyväksikäyttö
- oma tuhoava käyttö
- henkilökunnan väkivalta ja hyväksikäyttö

Psykiatrisen hoidon kritiikki

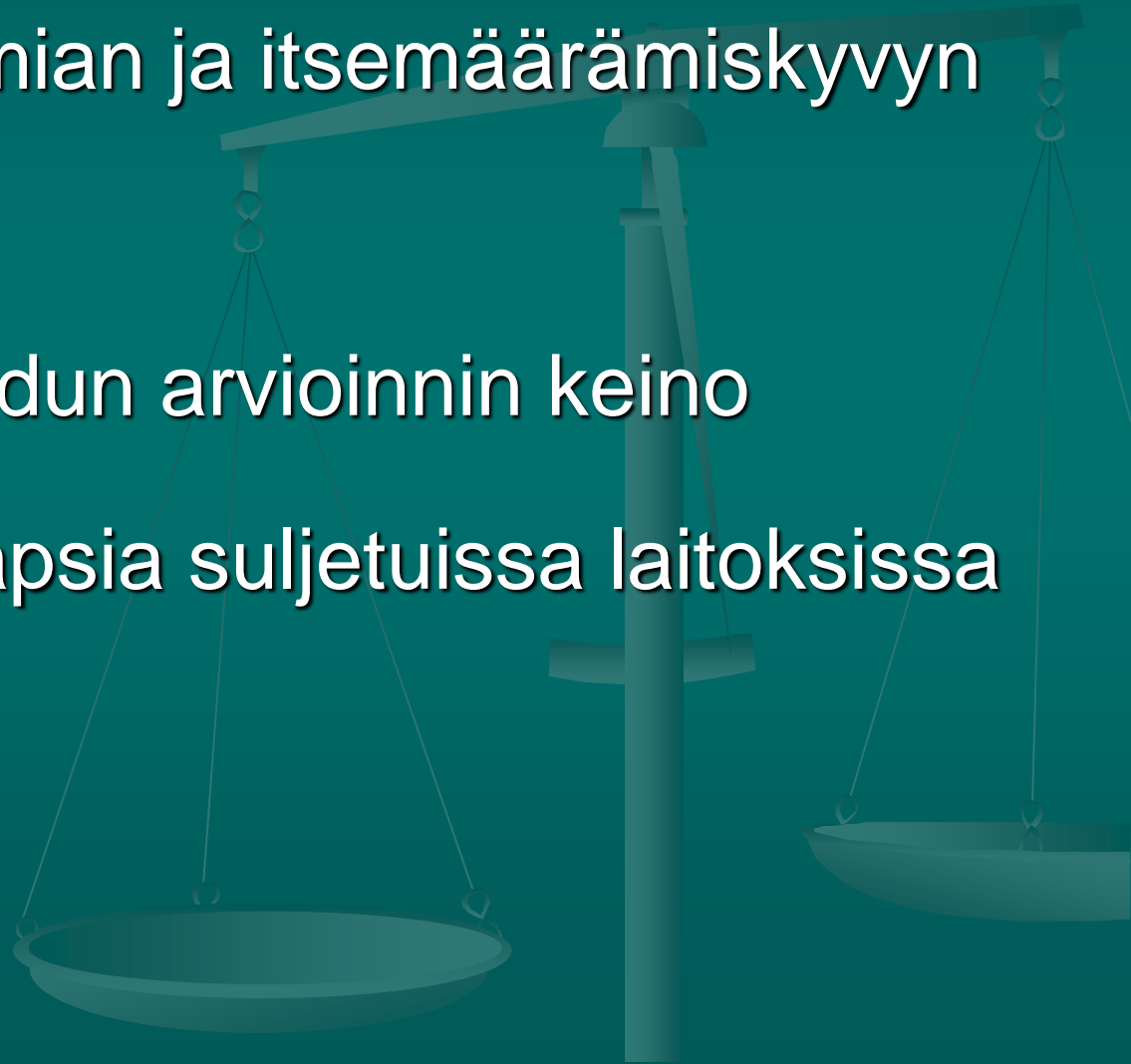
- puutteellinen tiedotus oikeuksista
 - sekava ja hämmentävä tiedottaminen
 - yllättävät ja suunnittelemattomat toimenpiteet
 - väkivallan uhka
 - toiset lapsipotilaat
 - aikuiset potilaat
-

Lastensuojelun laitoshoidon kritiikki

- puutteellinen tiedotus aiotuista toimenpiteistä ja lapsen oikeuksista
 - äkkinäiset toimenpiteet
 - yhteydenpidon rajoitukset
 - fyysinen väkivalta / henkilökunta
 - psyykkinen väkivalta / henkilökunta
-

Nuoren kuuleminen hoidossa

- edistää autonomian ja itsemäärämiskyvyn kehitystä
- laitoshoidon laadun arvioinnin keino
- keino suojella lapsia suljetuissa laitoksissa

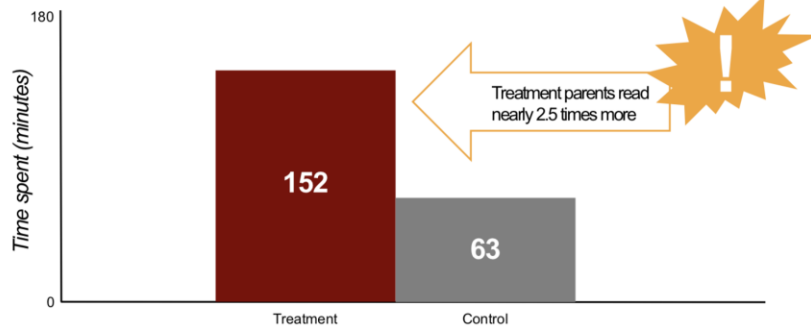
Pakko ja pakon vastakohta?

- Wardle (1991) kuvaa brittiläisen lasten- ja nuorisopsykiatrian historiikissaan 14 hyödytyöntä dikotomiaa, joihin eri aikoina on kehityksessä ajauduttu.
- Yksi näistä on kontrollin ja ymmärtävän rakkauden vastakkainasettelu.
 - Wardle C.J. (1991) Twentieth-Century Influences on the Development in Britain of Services for Child and Adolescent Psychiatry. *Brit J Psychiatry* 1991; 159: 53-68.

Luovia vaihtoehtoja

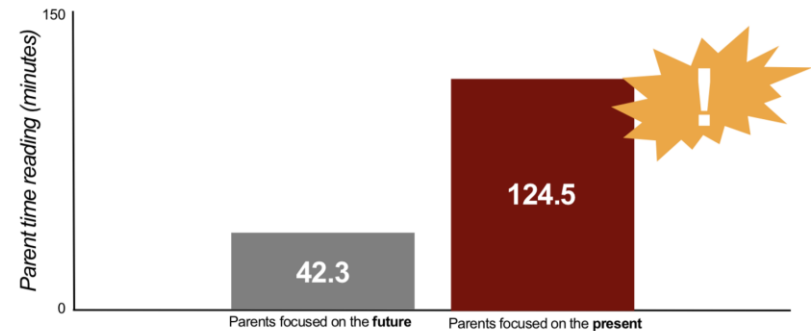
- Kouluruoka
- Jäätoimikunta
- Äitiyspakkaus
- Laina-iPad lapsille lukemiseen
- Jokamiehen oikeudet

Behavioral tools work

24

Present biased parents gained the most

25

Mihin varmimmin vaikuttaa?

- Graham totesi englannissa jo 1970-luvulla, että laitoksen tuloksellisuutta lapsen käytökseen vaikuttamisessa voidaan parantaa parantamalla laitoksen sosiaalista rakennetta ja johtamista eikä ainoastaan puuttamalla yksittäisen lapsen oireeseen
 - Graham P. (1976): Management in child psychiatry: recent trends. Brit J Psychiatry 1976: 129: 97-108.

Lopuksi pakottamisesta hoidossa

- perustuu huolelliseen eettiseen arvioon
- tulee käytössä toteuttaa pienimmän riittävän intervention periaatteella
- ongelmallista ammattien ihanteiden kannalta ja siksi koulutustarve huomattava
 - ilman koulutusta vaarana epäammattillinen toiminta, jonka taustalla ristiriita ihanteissa
- pakottamisen tutkimus
 - tukee hyvää ammattikäytäntöä
 - lisää tietoa myös muusta hoidosta sekä hoidon mahdollisuuksista

Kirjallisuutta

- Wardle C.J.
 - Twentieth-Century Influences on the Development in Britain of Services for Child and Adolescent Psychiatry. *Brit J Psychiatry* 1991; 159: 53-68.
- Graham P.
 - Management in child psychiatry: recent trends. *Brit J Psychiatry* 1976; 129: 97-108.
- Kaivosoja M.
 - Pakko auttaa. Tutkimus mielenterveystilain säätämisen heijastumisesta alaikäisten pakkoauttamiskäytäntöihin vuosina 1991-1993. *STM julkaisuja* 1996:2. Sosiaali- ja terveysministeriö, Helsinki, 1996
- Kaltiala-Heino R.
 - Alaikäisten tahdosta riippumaton hoito: Mitä mielenterveystilain käsite vakava mielenterveydellinen häiriö alaikäisillä tarkoittaa? Sosiaali- ja terveysministeriö 2003.
- Kaivosoja M, Aspvik U, Ruisaho S, Luhta R:
 - Pitääkö pakon käytön vähentämiseen pakottaa? Kongressiesitys 2011.

Kirjallisuutta(2)

- Peter Høeg:
 - Rajatapaukset. Tammi, 1994.
 - Hiljainen tyttö. Tammi, 2007.
 - Sinun silmiesi kautta. Tammi, 2019.

